Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
YVES'A BOTA
przedstawiona w dniu 14 maja 2014 r.[1]

Sprawa C-244/13

Ewaen Fred Ogieriakhi
przeciwko
Minister for Justice and Equality,
Irlandii,
Attorney General,
An Post

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez High Court (Irlandia)]

Prawo obywateli Unii do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państwa członkowskiego — Dyrektywa 2004/38/WE — Pojęcie „zamieszkiwania wraz z obywatelem Unii w przyjmującym państwie członkowskim przez nieprzerwany okres pięciu lat" — Prawo stałego pobytu

1. W ramach niniejszego odesłania prejudycjalnego zadaniem Trybunału będzie w pierwszej kolejności uściślenie pojęcia „nieprzerwanego legalnego zamieszkiwania wraz z obywatelem Unii" w rozumieniu art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38/WE[2], a w szczególności uściślenie określenia „wraz z obywatelem Unii".

2. Przepis ten przewiduje bowiem, że członkowie rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich i którzy legalnie zamieszkiwali wraz z tym obywatelem Unii w przyjmującym państwie członkowskim przez nieprzerwany okres pięciu lat mają prawo stałego pobytu na terytorium tego państwa.

3. Rozważana w postępowaniu głównym kwestia sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy obywatelowi państwa trzeciego, który jest współmałżonkiem obywatelki Unii Europejskiej korzystającej z prawa do swobodnego przemieszczania się, przysługuje prawo pobytu, jeżeli podczas trwania wymaganego okresu pięciu lat współmałżonkowie przebywali pod jednym dachem jedynie przez dwa lata, a przez pozostałe trzy zdecydowali się zamieszkać oddzielne z innymi partnerami.

4. Następnie High Court (Irlandia) zmierza także do ustalenia, czy w ramach skargi odszkodowawczej wniesionej w związku z naruszeniem prawa Unii sąd krajowy jest zobowiązany do wzięcia pod uwagę faktu, że przedstawienie pytania prejudycjalnego dotyczącego prawa Unii rozpatrywanego w sporze było konieczne do stwierdzenia, że naruszenie prawa Unii przez państwo członkowskie było wystarczająco poważne.

1 — Język oryginału: francuski.

2 — Dyrektywa 2004/38/WE **Parlamentu Europejskiego i Rady** z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG (Dz.U. L 158, s. 77; sprostowania: Dz.U. L 229, s. 5 i Dz.U. 2005, L 197, s. 34).

5. W niniejszej opinii wyjaśnię, z jakich powodów uważam, że wykładni art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 należy dokonać w ten sposób, iż obywatel państwa trzeciego, który jest współmałżonkiem obywatela państwa Unii, do celów uzyskania prawa stałego pobytu może powołać się na okres pobytu na terytorium państwa członkowskiego, który dobiegł końca przed transpozycją wspomnianej dyrektywy do porządku prawnego państw członkowskich, nawet jeżeli zostało ustalone, że w czasie trwania tego okresu współmałżonkowie zdecydowali się mieszkać oddzielnie z innymi partnerami.

6. Następnie wskażę, dlaczego moim zdaniem w ramach skargi odszkodowawczej wniesionej w związku z naruszeniem prawa Unii sąd krajowy nie jest zobowiązany do wzięcia pod uwagę faktu, że przedstawienie pytania prejudycjalnego dotyczącego prawa Unii rozpatrywanego w sporze było konieczne do stwierdzenia, że naruszenie prawa Unii przez państwo członkowskie miało wystarczająco poważny charakter.

I – **Ramy prawne**

A – *Rozporządzenie (EWG) nr 1612/68*

7. Zgodnie z art. 10 rozporządzenia Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty[3], obowiązującego w czasie zaistnienia okoliczności faktycznych badanych w postępowaniu głównym:

„1. Prawo osiedlenia się w innym państwie członkowskim wraz z pracownikiem, który jest obywatelem państwa członkowskiego i jest zatrudniony na terytorium innego państwa członkowskiego, mają następujące osoby, bez względu na przynależność państwową:

a) współmałżonek oraz zstępni poniżej 21 roku życia lub pozostający na utrzymaniu pracownika;

b) wstępni pracownika lub jego współmałżonka, pozostający na jego utrzymaniu.

2. Państwa członkowskie ułatwiają przyjęcie członka rodziny, którego nie dotyczy przepis ust. 1, jeżeli pozostaje on na utrzymaniu pracownika lub w kraju pochodzenia i zamieszkuje z nim we wspólnym gospodarstwie domowym.

3. Do celów ust. 1 i 2 pracownik powinien dysponować dla swojej rodziny lokalem o standardzie przyjętym dla pracowników krajowych w regionie, w którym jest zatrudniony, przy czym przepis niniejszy nie może powodować dyskryminacji pracowników krajowych względem pracowników z innych państw członkowskich”.

B – *Dyrektywa 2004/38*

8. Dyrektywa 2004/38 porządkuje i upraszcza prawodawstwo Unii w zakresie swobodnego przepływu osób oraz prawa pobytu obywateli Unii i członków ich rodzin. Jej skutkiem jest także zmiana rozporządzenia nr 1612/68, a mianowicie uchylenie art. 10 tego rozporządzenia.

9. Dyrektywa ta znosi bowiem obowiązek uzyskania karty pobytu przez obywateli Unii, ustanawia prawo stałego pobytu dla tych obywateli i członków ich rodzin oraz zawęża możliwość ograniczania przez państwa członkowskie pobytu na ich terytorium obywateli innych państw członkowskich.

3 — Dz.U. L 257, s. 2.

10. Artykuł 7 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Prawo pobytu przez okres przekraczający trzy miesiące” przewiduje w ust. 1 i 2:

„1. Wszyscy obywatele Unii posiadają prawo pobytu na terytorium innego państwa członkowskiego przez okres dłuższy niż trzy miesiące, jeżeli:

a) są pracownikami najemnymi lub osobami pracującymi na własny rachunek w przyjmującym państwie członkowskim; lub

b) posiadają wystarczające zasoby dla siebie i członków ich rodziny, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej przyjmującego państwa członkowskiego w okresie pobytu, oraz są objęci pełnym ubezpieczeniem zdrowotnym w przyjmującym państwie członkowskim; lub

c)

— są zapisani do instytucji prywatnej lub publicznej, uznanej lub finansowanej przez przyjmujące państwo członkowskie na podstawie przepisów prawnych lub praktyki administracyjnej, zasadniczo w celu odbycia studiów, włącznie z kształceniem zawodowym; oraz

— są objęci pełnym ubezpieczeniem zdrowotnym w przyjmującym państwie członkowskim i zapewnią odpowiednią władzę krajową, za pomocą oświadczenia lub innego równoważnego środka według własnego wyboru, że posiadają wystarczające zasoby dla siebie i członków rodziny, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej przyjmującego państwa członkowskiego w okresie ich pobytu; lub

d) są członkami rodziny towarzyszącymi lub dołączającymi do obywatela Unii, który spełnia warunki określone w lit. a), b) lub c).

2. Prawo pobytu przewidziane w ust. 1 rozciąga się na członków rodziny, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, towarzyszących lub dołączających do obywatela Unii w przyjmującym państwie członkowskim, o ile tacy obywatele Unii spełniają warunki określone w ust. 1 lit. a), b) lub c)”.

11. Artykuł 16 dyrektywy 2004/38 zatytułowany „Zasada ogólna dla obywateli Unii i członków ich rodziny” stanowi:

„1. Obywatele Unii, którzy legalnie zamieszkują w przyjmującym państwie członkowskim przez nieprzerwany okres pięciu lat, mają prawo stałego pobytu w tym państwie. Prawo to nie podlega warunkom przewidzianym w rozdziale III.

2. Ustęp 1 stosuje się również do członków rodziny, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich i legalnie zamieszkiwali wraz z obywatelem Unii w przyjmującym państwie członkowskim przez nieprzerwany okres pięciu lat.

3. Ciągłości pobytu nie naruszają przejściowe okresy nieobecności nieprzekraczające ogółem sześciu miesięcy w roku lub dłuższe okresy nieobecności z powodu obowiązkowej służby wojskowej, lub okres nieobecności obejmujący 12 kolejnych miesięcy z ważnych powodów, na przykład ciąży i porodu, poważnej choroby, studiów, kształcenia zawodowego lub oddelegowania w innym państwie członkowskim lub państwie trzecim.

4. Po nabyciu prawa stałego pobytu można je utracić jedynie w wyniku nieobecności w przyjmującym państwie członkowskim przez okres przekraczający dwa kolejne lata”.

12. Artykuł 35 dyrektywy 2004/38 przewiduje, że państwa członkowskie mogą przyjąć niezbędne środki w celu odmowy, zniesienia lub wycofania jakiegokolwiek prawa przyznanego niniejszą dyrektywą w przypadku nadużycia praw lub oszustw, na przykład małżeństw fikcyjnych. Wszelkie środki tego typu muszą być proporcjonalne i podlegają zabezpieczeniom proceduralnym przewidzianym w art. 30 i 31 rzeczonej dyrektywy.

13. Wreszcie zgodnie z art. 38 dyrektywy 2004/38 uchyla się art. 10 i 11 rozporządzenia nr 1612/68 z mocą od dnia 30 kwietnia 2006 r.

C – *Prawo irlandzkie*

14. European Communities (Free Movement of Persons) Regulations 2006 [rozporządzenie w sprawie Wspólnot Europejskich (swobodny przepływ osób) z 2006 r. (zwane dalej „rozporządzeniem z 2006 r.") wprowadza w życie, w prawie irlandzkim, przepisy dyrektywy 2004/38.

15. Artykuł 12 rozporządzenia z 2006 r. zapewnia transpozycję art. 16 tej dyrektywy.

II – **Okoliczności faktyczne w postępowaniu głównym**

16. Evaen Fred Ogieriakhi jest obywatelem nigeryjskim, który przybył do Irlandii w maju 1998 r. i w tym samym czasie wystąpił z wnioskiem o udzielenie azylu politycznego. W maju 1999 r. zawarł związek małżeński z obywatelką Francji – L. Georges i wówczas wycofał wspomniany wniosek o udzielenie azylu. W dniu 11 października 1999 r. Minister for Justice and Equality wydał E.F. Ogieriakhiemu zezwolenie na pobyt.

17. W okresie między październikiem 1999 r. a październikiem 2004 r., L. Georges była zatrudniona lub pobierała świadczenia społeczne.

18. Bezspornym jest, że między 1999 r. a 2001 r. E.F. Ogieriakhi i L. Georges zamieszkiwali razem pod różnymi adresami w Dublinie (Irlandia). Jednak wkrótce po sierpniu 2001 r., jeszcze w tym samym roku, ich związek małżeński uległ rozpadowi. L. Georges opuściła miejsce zamieszkania współmałżonków aby wprowadzić się do innego mężczyzny. Następnie E.F. Ogieriakhi także opuścił wspomniane miejsce zamieszkania i zamieszkał z obywatelką Irlandii – C. Madden. Sąd odsyłający uściślił w tym względzie, że nie można definitywnie ustalić dokładnych dat, w których wydarzenia te miały miejsce, ale można jedynie ustalić, że wydarzenia te nastąpiły po sierpniu 2001 r. i w ciągu 2002 r.

19. L. Georges i E.F. Ogieriakhi rozwiedli się w styczniu 2009 r. E.F. Ogieriakhi zawarł nowy związek małżeński z C. Madden w lipcu tego samego roku, a w 2012 r. otrzymał obywatelswo irlandzkie przez nadanie. W grudniu 2004 r. L. Georges ostatecznie opuściła terytorium Irlandii.

20. We wrześniu 2007 r., w oparciu o rozporządzenie z 2006 r., Minister for Justice and Equality odmówił E.F. Ogieriakhiemu prawa stałego pobytu ze względu na fakt, że nie istniał dowód na to, że L. Georges, wówczas współmałżonka E.F. Ogieriakhiego, korzystała jeszcze w tamtym okresie z praw, które wywodziła z prawa Unii. E.F. Ogieriakhi wniósł odwołanie od tej decyzji, które zostało odrzucone przez High Court w styczniu 2008 r. ze względu na to, że rozporządzenie z 2006 r. nie miało zastosowania do okresów pobytu, które upłynęły przed jego wejściem w życie. W następstwie powyższego, w dniu 24 października 2007 r. E.F. Ogieriakhi został zwolniony przez An Post – pocztowe przedsiębiorstwo państwowe, w którym zaczął pracować w dniu 11 listopada 2001 r., ze względu na fakt, iż nie dysponował ważnym zezwoleniem na pracę, skoro władze irlandzkie odmówiły mu prawa stałego pobytu.

21. E.F. Ogieriakhi nie wniósł niezwłocznie odwołania od tego wyroku. Wniósł je dopiero po zapadnięciu wyroku w sprawie Lassal [4]. Supreme Court, który odmówił przedłużenia terminu do wniesienia odwołania, wskazał, że Minister for Justice and Equality zgodził się ponownie rozpatrzyć decyzję z września 2007 r., w której odmówił E.F. Ogieriakhiemu prawa do stałego pobytu, oraz zaznaczył, że E.F.Ogieriakhi może dochodzić odpowiedzialności Państwa za naruszenie prawa Unii.

22. W listopadzie 2011 r. Minister for Justice and Equality przyznał E.F. Ogieriakhiemu prawo pobytu ze względu na to, że spełniał on wszystkie niezbędne warunki przewidziane w rozporządzeniu z 2006 r. E.F. Ogieriakhi wszczął zatem postępowanie główne przed sądem odsyłającym, w ramach którego wniósł przeciwko Irlandii roszczenie o odszkodowanie za naruszenie prawa Unii w oparciu o orzecnictwo w sprawie Francovich i in. [5]. Uważa on bowiem, że miała miejsce nieprawidłowa transpozycja przepisów dyrektywy 2004/38 do prawa irlandzkiego. E.F. Ogieriakhi utrzymuje, że w efekcie owej nieprawidłowej transpozycji doznał szkody z powodu rozwiązania jego umowy o pracę przez An Post, którego podstawą był brak prawa stałego pobytu w Irlandii.

23. W ocenie sądu odsyłającego pozytywne rozpatrzenie wniesionej przez E.F. Ogieriakhiego skargi, której podstawę stanowi zarzut nieprawidłowej transpozycji prawa Unii, jest uzależnione od odpowiedzi na pytanie, czy w momencie zwolnienia, E.F. Ogieriakhiemu przysługiwało prawo stałego pobytu na podstawie dyrektywy 2004/38.

III – **Pytania prejudycjalne**

24. W tych okolicznościach High Court postanowił zawiesić postępowanie i skierować do Trybunału następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy można stwierdzić, że współmałżonek obywatela Unii, który w przedmiotowym czasie sam nie był obywatelem państwa członkowskiego »legalnie zamieszkiwał wraz z obywatelem Unii w przyjmującym państwie członkowskim przez nieprzerwany okres pięciu lat« w rozumieniu art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 […], w okolicznościach, kiedy para zawarła związek małżeński w maju 1999 r., kiedy prawo pobytu zostało przyznane w październiku 1999 r., kiedy najpóźniej na początku 2002 r. strony zdecydowały się zamieszkać oddzielnie i kiedy obydwoje współmałżonkowie zaczęli mieszkać z całkowicie innymi partnerami pod koniec 2002 r.?

2) Czy w przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pierwsze pytanie i przy uwzględnieniu faktu, że obywatel państwa trzeciego, który twierdzi, iż posiada prawo stałego pobytu zgodnie z art. 16 ust. 2 [dyrektywy 2004/38] ze względu na pięcioletni nieprzerwany pobyt przed 2006 r., musi także wykazać, że ów pobyt spełniał w szczególności wymogi określone w art. 10 ust. 3 rozporządzenia […] nr 1612/68, należy przyjąć, że rzeczone warunki […] nie zostały spełnione, ponieważ podczas trwania tego domniemanego pięcioletniego okresu obywatel Unii opuścił miejsce zamieszkania współmałżonków, a obywatel państwa trzeciego zamieszkał z inną osobą w nowym gospodarstwie domowym, które nie zostało mu zapewnione czy udostępnione przez (byłego) współmałżonka będącego obywatelem Unii?

3) W przypadku udzielenia odpowiedzi twierdzącej na pytanie pierwsze i odpowiedzi przeczącej na pytanie drugie, czy do celów oceny, czy państwo członkowskie dokonało nieprawidłowej transpozycji lub, mówiąc bardziej ogólnie, nie zastosowało prawidłowo wymogów art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38, należy przyjąć, iż fakt, że sąd krajowy, przed którym toczy się postępowanie w przedmiocie skargi odszkodowawczej w związku z naruszeniem prawa Unii, uznał za

4 — C-162/09, EU:C:2010:592.

5 — C-6/90 i C-9/90, EU:C:1991:428.

konieczne wystąpienie z odesłaniem prejudycjalnym w kwestii merytorycznej uprawnienia skarżącego do posiadania prawa stałego pobytu, jest sam w sobie czynnikiem, jaki sąd ten powinien wziąć pod uwagę przy ustalaniu, czy miało miejsce oczywiste naruszenie prawa Unii?".

IV – **Ocena**

A – *Uwagi wstępne*

25. Uważam, że pytania pierwsze i drugie należy rozpatrzyć łącznie. Skarżący w postępowaniu głównym powołuje się bowiem na prawo stałego pobytu w oparciu o art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38, które miał nabyć w okresie miedzy 1999 r. a 2004 r. Wskazany okres przypada przed terminem transpozycji tej dyrektywy do porządku prawnego państw członkowskich, a mianowicie dniem 30 kwietnia 2006 r.

26. Przede wszystkim nasuwa się więc pytanie, czy w celu obliczenia pięcioletniego okresu wymaganego do nabycia prawa stałego pobytu zgodnie z art. 16 ust. 2 wspomnianej dyrektywy można brać pod uwagę okresy pobytu na terenie przyjmującego państwa członkowskiego, które dobiegły końca zgodnie z wówczas obowiązującym prawem Unii, a mianowicie z rozporządzeniem nr 1612/68, a w szczególności z art. 10 tego rozporządzenia. Tytułem przypomnienia przepis ten przyznawał współmałżonkowi pracownika, który był obywatelem państwa członkowskiego, prawo zamieszkania z rzeczonym współmałżonkiem w przyjmującym państwie członkowskim, pod warunkiem że pracownik ten dysponował dla swojej rodziny lokalem o standardzie przyjętym dla pracowników krajowych w regionie, w którym był zatrudniony.

27. Trybunał odpowiedział już na to pytanie w wyroku w sprawie Lassal [6]. Trybunał orzekł bowiem, że: „do celów uzyskania prawa stałego pobytu przewidzianego w art. 16 dyrektywy 2004/38 należy uwzględniać także okresy pięciu lat nieprzerwanego legalnego pobytu, które dobiegły końca przed upływem terminu do dokonania transpozycji tej dyrektywy, czyli przed dniem 30 kwietnia 2006 r., *zgodnie z przepisami prawa Unii obowiązującymi przed tą datą*" [7].

28. Znaczenie powyższego wyroku zostało niedawno sprecyzowane w wyroku w sprawie Alarape i Tijani [8]. W tym ostatnim wyroku Trybunał wskazał bowiem, że wyłącznie okresy pobytu spełniające warunki przewidziane przez dyrektywę 2004/38 mogą być wzięte pod uwagę do celów nabycia przez członków rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, prawa stałego pobytu w rozumieniu tej dyrektywy [9]. Ponadto Trybunał przypomniał, że dyrektywa 2004/38, po pierwsze, ma na celu odejście od sektorowego i fragmentarycznego podejścia do prawa swobodnego przemieszczania się i pobytu, po to, aby ułatwić korzystanie z tego prawa poprzez przygotowanie jednego aktu prawnego kodyfikującego i weryfikującego instrumenty prawa Unii poprzedzające tę dyrektywę, a po drugie, ustanawia w odniesieniu do prawa pobytu w przyjmującym państwie członkowskim system stopniowy, który – będąc w istocie powtórzeniem etapów i warunków przewidzianych w poprzedzających tę dyrektywę różnych instrumentach prawa Unii oraz orzecznictwie – ostatecznie prowadzi do prawa stałego pobytu [10]. Trybunał wskazał tym samym, że

6 — EU:C:2010:592.
7 — Punkt 40. Kursywa moja.
8 — C-529/11, EU:C:2013:290.
9 — Punkt 42.
10 — Punkt 46.

określenie „przepisy prawa Unii obowiązujące przed" dyrektywą 2004/38, o których mowa w pkt 40 wyroku w sprawie Lassal (EU:C:2010:592), należy rozumieć jako odnoszące się do przepisów, które dyrektywa ta skodyfikowała, zmieniła i uchyliła, a nie do przepisów, na które dyrektywa ta nie miała wpływu, takich jak art. 12 rozporządzenia nr 1612/68 [11].

29. W związku z powyższym orzecznictwem wnioskuję, co następuje: w przypadku odwołania do wcześniejszych przepisów, które powinny zostać uwzględnione podczas obliczania pobytu, może chodzić jedynie o przepisy skodyfikowane, zmienione lub uchylone dyrektywą 2004/38, a nie o przepisy, na które nie miała ona wpływu. Ponieważ art. 10 rozporządzenia nr 1612/68 należy do przepisów uchylonych wskutek wejścia w życie wskazanej dyrektywy, jedynie okresy pobytu, które dobiegły końca przed terminem transpozycji tej dyrektywy w oparciu o art. 10 rzeczonego rozporządzenia, w warunkach zgodnych z tymi przewidzianymi w dyrektywie 2004/38, mogą zostać uwzględnione w celu obliczenia pięcioletniego okresu wymaganego w art. 16 ust. 2 wspomnianej dyrektywy.

30. Dlatego pytania pierwsze i drugie zadane przez sąd odsyłający należy rozumieć w następujący sposób: czy wykładni art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 należy dokonać w ten sposób, że obywatel państwa trzeciego, współmałżonek obywatela Unii, zmierzajac do nabycia prawa stałego pobytu, może powoływać się na okres pobytu na terenie przyjmującego państwa członkowskiego, który dobiegł końca przed transpozycją owej dyrektywy do porządku prawnego państw członkowskich, skoro zostało ustalone, że podczas tego okresu współmałżonkowie zdecydowali się zamieszkać oddzielnie z innymi partnerami?

B – *W przedmiocie pytań pierwszego i drugiego*

31. W pierwszej kolejności, należy rozważyć kwestię, czy podczas spornego okresu E.F. Ogieriakhi zachował status „członka rodziny" w rozumieniu art. 2 pkt 2 lit. a) dyrektywy 2004/38. Należy bowiem przypomnieć, że zgodnie z art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, zatytułowanym „Beneficjenci", znajduje ona zastosowanie do wszystkich obywateli Unii, którzy przemieszczają się do innego państwa członkowskiego lub przebywają w innym państwie członkowskim niż państwo członkowskie, którego są obywatelami, oraz do członków ich rodziny, jak zdefiniowano w art. 2 pkt 2 tej dyrektywy, którzy im towarzyszą lub do nich dołączają.

32. Jednakże, chociaż L. Georges i E.F. Ogieriakhi pozostali w związku małżeńskim aż do 2009 r., to po dwóch latach małżeństwa przestali mieszkać razem i zdecydowali się zamieszkać z innymi partnerami. W tym względzie istotne jest sprecyzowanie – aby rozwiać wszelkie ewentualne wątpliwości – że na żadnym etapie, czy to we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, czy też w innych pismach procesowych, nie wspomniano, że małżeństwo L. Georges i E.F. Ogieriakhiego mogłoby być fikcyjne.

33. Tym samym należy rozważyć kwestię, czy E.F. Ogieriakhi, który powołuje się na prawa wynikające z dyrektywy 2004/38, w spornym okresie pozostawał wciąż członkiem rodziny L. Georges.

34. Według mnie orzecznictwo nie pozostawia wątpliwości co do tego, że E.F.Ogieriakhi może być uznany za członka rodziny L. Georges w rozpatrywanym okresie. Z wyroku w sprawie Iida [12] wynika bowiem, że jeżeli związek małżeński nie został rozwiązany przez właściwy organ, obywatel państwa trzeciego, który jest wspólmałżonkiem obywatela Unii może być uznany za członka rodziny tego ostatniego w rozumieniu art. 2 pkt 2 lit. a) dyrektywy 2004/38 [13].

11 — Punkt 47.

12 — C-40/11, EU:C:2012:691.

13 — Zobacz pkt 57–60.

35. Następnie przypominam, że w pkt 34 w wyroku w sprawie Alarape i Tijani (EU:C:2013:290) Trybunał orzekł, iż dla celów zastosowania art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 należy stwierdzić, że nabycie prawa stałego pobytu przez członków rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, zależy każdorazowo od tego, po pierwsze, czy obywatel ten sam spełnia warunki określone w art. 16 ust. 1 tej dyrektywy, i po drugie, czy wspomniani członkowie zamieszkiwali z nim w rozpatrywanym okresie. Ponadto, zgodnie z orzecznictwem, przez pojęcie legalnego pobytu, wynikające z zawartego w tym przepisie zwrotu „którzy legalnie zamieszkują", należy rozumieć pobyt zgodny z warunkami przewidzianymi w tejże dyrektywie, w szczególności z warunkami określonymi w jej art. 7 ust. 1 [14].

36. Tym samym należy określić, czy w spornym okresie L. Georges, obywatelka Unii i współmałżonka E.F. Ogieriakhiego, spełniała w należyty sposób wspomniane warunki. W tym względzie z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, iż tak w istocie jest. W trakcie trwania tego okresu nie jest bowiem podważany statuts L. Georges jako „pracownika" w rozumieniu prawa Unii obowiązującego w okresie właściwym dla okoliczności faktycznych rozpatrywanych w postępowaniu głównym. Wynika z tego, że L. Georges spełniała warunek przewidziany w art. 7 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2004/38. Ponadto sąd odsyłający wyjaśnił, że L. Georges legalnie zamieszkiwała na terenie przyjmującego państwa członkowskiego przez nieprzerwany okres pięciu lat i nabyła prawo stałego pobytu zgodnie z art. 16 ust. 1 tej dyrektywy.

37. Jako że L. Georges korzystała z prawa stałego pobytu, E.F. Ogieriakhi uważa, że jako członek jej rodziny, który w spornym okresie legalnie z nią zamieszkiwał, może także korzystać z prawa stałego pobytu na podstawie art. 16 ust. 2 wspomnianej dyrektywy. Właściwe organy uważają jednak, że w okresie, w którym zaistniały okoliczności faktyczne analizowane w postępowaniu głównym, nie zostały spełnione wymogi art. 10 ust. 3 rozporządzenia nr 1612/68, gdyż L. Georges nie zapewniła ani nie udostępniła E.F. Ogieriakhiemu lokalu „o standardzie przyjętym" w rozumieniu tego przepisu. Wspomniane organy stoją na stanowisku, że jeżeli w wyniku braku udostępnienia lokalu o przyjętym standardzie w spornym okresie nie zostało ustanowione prawo pobytu E.F. Ogieriakhiego, to nie może być on uznany za członka rodziny, który legalnie zamieszkiwał na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego w rozumieniu art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 i tym samym nie może on korzystać z prawa stałego pobytu.

38. Nie zgadzam się z tą oceną.

39. Przypominam bowiem, że w wyroku w sprawie Diatta [15] Trybunał orzekł, iż art. 10 rozporządzenia nr 1612/68, który stanowi, że członek rodziny migrującego pracownika ma prawo osiedlić się wraz z nim, nie wymaga przy tym, aby dany członek rodziny mieszkał stale z tym pracownikiem, ale – jak to wskazuje art. 10 ust. 3 – wymaga jedynie, aby lokal, którym dysponuje pracownik, odpowiadał standardowi właściwemu dla przyjęcia jego rodziny. Nie można zatem w sposób dorozumiany przyjmować wymogu, aby istniał jeden stały lokal, w którym zamieszkuje rodzina [16]. Ponadto, Trybunał dodał, że związek małżeński nie może zostać uznany za zakończony tak długo, jak nie został rozwiązany przez właściwy organ. Nie jest tak w przypadku współmałżonków żyjących po prostu w separacji, nawet jeżeli mają oni zamiar późniejszego przeprowadzenia rozwodu [17].

14 — Punkt 35 tego wyroku.
15 — 267/83, EU:C:1985:67.
16 — Punkt 18.
17 — Punkt 20.

40. Ponadto, w wyroku w sprawie Komisja przeciwko Niemcom [18] Trybunał wskazał, że warunek dysponowania lokalem o przyjętym standardzie istnieje wyłącznie jako warunek przyjęcia każdego członka rodziny przez pracownika oraz że po połączeniu rodziny sytuacja pracownika migrującego nie może się różnić od sytuacji pracowników krajowych w odniesieniu do wymagań lokalowych [19]. Trybunał orzekł także, że jeżeli lokal, który w momencie przybycia członków rodziny pracownika migrującego spełniał przyjęty standard nie spełnia już tego wymogu wskutek zaistnienia nowego wydarzenia takiego jak narodziny dziecka lub osiągnięcie pełnoletniości przez dziecko, środki podejmowanie ewentualnie w odniesieniu do członków rodziny pracownika nie mogą być odmienne od tych, które mają zastosowanie w odniesieniu do własnych obywateli i nie mogą prowadzić do dyskryminacji pomiędzy własnymi obywatelami a obywatelami Unii [20].

41. Moim zdaniem z dwóch ww. wyroków wynika co następuje: narzucony pracownikowi warunek udostępnienia członkom jego rodziny lokalu o przyjętym standardzie wymagany w art. 10 ust. 3 rozporządzenia nr 1612/68 jest warunkiem wstępnym do przyjęcia wspomnianej rodziny. Ten warunek wstępny ma na celu zapewnienie, aby dany pracownik dążył przede wszystkim do przywrócenia jedności komórce rodzinnej, do której należy, oraz aby nie został zniechęcony do korzystania z przysługującego mu prawa swobodnego przemieszczania się. Niemniej jednak, po przywróceniu jedności komórce rodzinnej, ciągłe wspólne zamieszkiwanie członków danej rodziny nie jest wymagane przez cały czas trwania legalnego pobytu na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego. Następstwem zdarzeń, które mogą przytrafić się w życiu każdego człowieka i mogą doprowadzić do tego, że współmałżonkowie zamieszkają oddzielnie nie może być pozbawienie tych osób praw, które wywodzą z aktów prawnych Unii.

42. Wymaganie od takich osób, aby stale żyły pod jednym dachem stanowi według mnie ingerencję w ich życie prywatne i rodzinne, sprzeczną z art. 7 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Nie jest zadaniem władz państwowych narzucanie koncepcji życia w parze, czy innego konkretnego sposobu życia obywatelom innych państw członkowskich oraz członkom ich rodzin, tym bardziej że podobny wymóg nie istnieje w odniesieniu do ich własnych obywateli.

43. Dlatego stoję na stanowisku, że zaistniałe po przyjęciu współmałżonka będącego obywatelem państwa trzeciego na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego stosunki osobiste pomiędzy współmałżonkami oraz warunki lokalowe są pozbawione znaczenia dla celów przyznania prawa pobytu temu współmałżonkowi.

44. Z powyższego wynika, że decyzja migrującego pracownika państwa członkowskiego i jego współmałżonka, który jest obywatelem państwa trzeciego, o zamieszkaniu oddzielnie, jak w sytuacji rozpatrywanej w postępowaniu głównym, nie narusza wymagań wynikających z art. 10 rozporzadzenia nr 1612/68. Moim zdaniem konsekwencją powyższego jest wniosek, że pobyt E.F. Ogieriakhiego był zgodny z prawem Unii obowiązującym w okresie, w którym zaistniały okoliczności faktyczne rozpatrywane w postępowaniu głównym.

45. Niemniej jednak pozostaje do rozważenia kwestia, czy okresy pobytu, które dobiegły końca zgodnie z art. 10 ust. 3 rozporządzenia nr 1612/68 spełniają wymagania przewidziane w art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 w zakresie, w jakim ten ostatni przepis wymaga, aby członek rodziny obywatela Unii legalnie zamieszkiwał „wraz z” tym obywatelem przez nieprzerwany okres pięciu lat.

18 — 249/86, EU:C:1989:204.

19 — Punkt 12.

20 — Punkt 13.

46. Stoję na stanowisku, że tak właśnie jest w niniejszym przypadku. W wyroku w sprawie Onuekwere [21] Trybunał orzekł, że określenie „wraz z" zawarte w art. 16 ust. 2 wspomnianej dyrektywy wzmacnia warunek, zgodnie z którym wspomniani członkowie rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, powinni towarzyszyć temuż obywatelowi lub do niego dołączyć [22]. Jak wskazałem w pkt 38–41 opinii w sprawie Onuekwere [23], wykładni tego określenia nie należy dokonywać w sposób dosłowny, określenie to nie wymaga także wspólnego zamieszkiwania współmałżonków pod jednym dachem. Wzmacnia ono po prostu fakt, że aby zostać uznanym, za „beneficjenta" wspomnianej dyrektywy w rozumieniu jej art. 3 ust. 1, członek rodziny musi towarzyszyć lub dołączyć do obywatela Unii na terenie przyjmującego państwa członkowskiego [24]. Tym samym będąca członkiem rodziny obywatela Unii i pozostająca z nim w związku małżeńskim osoba pochodząca z państwa trzeciego, która mieszkałby na terytorium innego państwa członkowskiego niż przyjmującego państwa członkowskiego, na którym mieszka ów obywatel, nie spełniałaby wymogu art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 zamieszkiwania „wraz z" obywatelem Unii, gdyż nie zostałaby uznana za osobę, która towarzyszyła obywatelowi Unii lub dołączyła do niego. Z kolei po spełnieniu wstępnego warunku towarzyszenia obywatelowi Unii lub dołączenia do niego na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego nie ma znacznia kwestia, czy współmałżonkowie mieszkają razem.

47. W mojej ocenie taka wykładnia nie pozostaje w sprzeczności z duchem i celem art. 16 wspomnianej dyrektywy. Prawo stałego pobytu ma bowiem na celu promowanie spójności społecznej i wzmacnianie poczucia obywatelstwa Unii. Zasadniczym elementem nabycia wspomnianego prawa pobytu jest więc integracja obywatela Unii i członka jego rodziny z przyjmującym państwem członkowskim [25], a ciągłość legalnego zamieszkiwania odpowiada obowiązkowi integracji, który leży u podstaw nabycia prawa stałego pobytu [26]. Jednakże stosunki osobiste panujące między partnerami oraz ich sposób życia nie dostarczają informacji o stopniu integracji tych osób. Przypadek E.F. Ogieriakhiego doskonale to zresztą ilustruje. Droga, którą przebył wskazuje bowiem, że potrafił zintegrować się ze społeczeństwem przyjmującego państwa członkowskiego od samego początku pobytu. Od listopada 2001 r. do października 2007 r., do momentu zwolnienia z powodu braku prawa stałego pobytu, E.F. Ogieriakhi pracował dla przedsiębiorstwa państwowego, podjął również studia prawnicze, które z powodzeniem realizował.

48. Z przedstawionych powyżej stwierdzeń wynika zatem, że jeżeli związek małżeński nie został rozwiązany przez właściwy organ, pochodzącemu z państwa trzeciego współmałżonkowi obywatela Unii, który towarzyszył temu obywatelowi lub dołączył do niego na terenie przyjmującego państwa członkowskiego oraz który zamieszkiwał legalnie wraz z tym obywatem przez nieprzerwany okres pięciu lat, przysługuje prawo stałego pobytu, nawet jeżeli współmałżonkowie zdecydowali się zamieszkać oddzielnie.

49. Istnieje również inny argument przemawiający moim zdaniem na rzecz takiej wykładni. Artykuł 13 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 przewiduje bowiem, że rozwód, unieważnienie małżeństwa lub ustanie zarejestrowanego związku partnerskiego nie pociąga za sobą utraty prawa pobytu członków rodziny obywatela Unii, którzy nie są obywatelami jednego z państw członkowskich, jeżeli małżeństwo lub zarejestrowany związek partnerski trwały przynajmniej trzy lata przed rozpoczęciem postępowania rozwodowego lub postępowania w sprawie unieważnienia lub ustaniem zarejestrowanego związku partnerskiego, w tym jeden rok w przyjmującym państwie członkowskim. Artykuł 13 ust. 2 drugi akapit wspomnianej dyrektywy wskazuje ponadto, że przed nabyciem prawa stałego pobytu przez zainteresowane osoby ich prawo pobytu podlega wymogowi możliwości wykazania, że są pracownikami najemnymi lub osobami pracującymi na własny rachunek, lub

21 — C-378/12, EU:C:2014:13.

22 — Punkt 23.

23 — C-378/12, EU:C:2013:640.

24 — Zobacz podobnie wyrok Iida, EU:C:2012:691, pkt 61.

25 — Zobacz wyrok Onuekwere, EU:C:2014:13, pkt 24, 25.

26 — Ibidem, pkt 30.

posiadają wystarczające środki, aby nie stanowić obciążenia dla systemu pomocy społecznej w przyjmującym państwie członkowskim. Jednocześnie zgodnie z art. 18 dyrektywy 2004/38 członkowie rodziny obywatela Unii, o których mowa w szczególności w art. 13 ust. 2 dyrektywy 2004/38 i którzy spełniają warunki ustanowione w tym przepisie, nabywają prawo stałego pobytu po legalnym zamieszkiwaniu w przyjmującym państwie członkowskim przez nieprzerwany okres pięciu lat.

50. Podsumowując, obywatel państwa trzeciego, który jest współmałżonkiem obywatela Unii i który pozostawał w nim w związku małżeńskim przez co najmniej trzy lata, w tym jeden rok w przyjmującym państwie członkowskim, zachowuje prawo pobytu i może nabyć prawo stałego pobytu, jeżeli spełni wyżej wymienione warunki, i to nawet w sytuacji gdy związek małżeński został rozwiązany przez właściwy organ.

51. Należy więc stwierdzić, że jeżeli zostałoby przyznane, iż obywatelowi państwa trzeciego, który znajduje się w sytuacji E.F. Ogieriakhiego nie przysługuje prawo stałego pobytu, to obywatel taki, w przypadku którego zostało stwierdzone, że zachował status członka rodziny obywatela Unii, gdyż związek małżeński nie został rozwiązany przez właściwy organ, znalazłby się w sytuacji znacznie mniej korzystnej niż obywatel państwa trzeciego, który utracił status członka rodziny obywatela Unii w rozumieniu art. 2 ust. 2 drugi akapit lit. a) dyrektywy 2004/38, ale który spełnia warunki określone w art. 13. ust. 2 wspomnianej dyrektywy.

52. Obywatelowi państwa trzeciego, który jest członkiem rodziny obywatela Unii, przysługiwałyby tym samym mniejsze prawa oraz mniejsza ochrona przez prawo Unii niż obywatelowi państwa trzeciego, który nie ma już żadnego powiązania z obywatelem Unii. Taka wykładnia byłaby sprzeczna z duchem i celami wspomnianej dyrektywy, które zmierzają do nadania wszystkim obywatelom Unii prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich na obiektywnych warunkach wolności i godności, jak również do zagwarantowania tego samego prawa członkom ich rodzin bez względu na ich przynależność państwową [27] .

53. W świetle wszystkich powyższych rozważań uważam, że wykładnia art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38 powinna być dokonana w ten sposób, że obywatel państwa trzeciego, który jest współmałżonkiem obywatela Unii, może powoływać się, do celów nabycia prawa stałego pobytu, na okres pobytu na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego, który dobiegł końca przed transpozycją wspomnianej dyrektywy do porządku prawnego państw członkowskich, nawet jeżeli zostało ustalone, że w czasie trwania tego okresu współmałżonkowie zdecydowali się zamieszkać oddzielnie z innymi partnerami.

C – *W przedmiocie pytania trzeciego*

54. W pytaniu trzecim sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy w ramach skargi odszkodowawczej wniesionej w związku z naruszeniem prawa Unii sąd krajowy jest zobowiązany do wzięcia pod uwagę faktu, że przedstawienie pytania prejudycjalnego dotyczącego prawa Unii rozpatrywanego w sporze było konieczne do stwierdzenia, że naruszenie tego prawa przez państwo członkowskie miało wystarczająco poważny charakter.

55. Tytułem przypomnienia należy wskazać, że prawo Unii przyznaje jednostkom, pod pewnymi warunkami, uprawnienie do odszkodowania za szkody wyrządzone w wyniku naruszeń prawa Unii. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału zasada odpowiedzialności państwa za szkody wyrządzone jednostkom poprzez naruszenie prawa Unii, które można mu przypisać, jest nieodłączną częścią systemu traktatów, na których Unia się opiera [28].

27 — Zobacz motyw 5 dyrektywy 2004/38.

28 — Zobacz wyrok w sprawie Leth, C-420/11, EU:C:2013:166, pkt 40 i przytoczone tam orzecznictwo.

56. Jak Trybunał wielokrotnie podkreślał w tym względzie, prawo poszkodowanych jednostek do naprawienia szkody uzależnione jest od spełnienia trzech przesłanek, a mianowicie naruszona norma prawna Unii musi być dla jednostek źródłem uprawnień, naruszenie musi być wystarczająco istotne i musi istnieć bezpośredni związek przyczynowy między naruszeniem a poniesioną przez jednostki szkodą [29].

57. W kwestii drugiej przesłanki, która stanowi przedmiot pytania trzeciego, tytułem przypomnienia należy wskazać, że decydującym kryterium dla stwierdzenia, że naruszenie prawa Unii jest wystarczająco istotne, jest dopuszczenie się przez państwo członkowskie, jak i przez instytucję Unii, oczywistego i poważnego naruszenia granic przysługującego im uznania [30].

58. W celu ustalenia, czy warunek ten został spełniony sąd krajowy rozpatrujący pozew o odszkodowanie winien wziąć pod uwagę wszelkie charakterystyczne elementy sprawy, w szczególności stopień jasności i precyzji naruszonej normy, umyślność naruszenia, wybaczalny lub niewybaczalny charakter naruszenia prawa, ewentualne stanowisko instytucji Unii, a także uchybienie przez sąd krajowy zobowiązaniu do zwrócenia się z pytaniem prejudycjalnym zgodnie z art. 267 akapit trzeci TFUE [31].

59. Czy fakt zwrócenia się do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym w celu otrzymania wykładni przepisu prawa Unii oznacza więc, że nie miało miejsca wystarczająco istotne naruszenie prawa Unii? Mogłoby bowiem zostać przyjęte, że sam fakt zadania takiego pytania oznacza, że rozpatrywany przepis był niejasny i pozwalał na wielorakie interpretacje, co stanowiłoby determinujący element w ocenie dokonywanej przez sędziego krajowego.

60. Stoję jednak na stanowisku, że w ninejszym przypadku tak nie jest i to z powodu, który według mnie ma fundamentalne znaczenie.

61. Prejudycjalny tryb orzekania przewidziany w art. 267 TFUE ustanawia prawdziwy dialog, realną współpracę pomiędzy sądem krajowym a Trybunałem. Wspomniana współpraca ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia jednolitego stosowania prawa Unii w krajowych porządkach prawnych. Jak napisał rzecznik generalny P. Léger „Trybunał przypisuje sądom krajowym fundamentalną rolę we wdrażaniu prawa wspólnotowego oraz w ochronie praw jednostek, które z niego wynikają. Sądy krajowe bywają zresztą określane – zgodnie z utartym wyrażeniem – jako »wspólnotowe sądy powszechne«” [32].

62. Moim zdaniem wspomniana fundamentalna rola „wspólnotowego sądu powszechnego” mogłaby być narażona jeżeli zostałoby przyjęte, że sam fakt zwrócenia się przez sędziego krajowego z pytaniem prejudycjalnym w celu uzyskania wykładni przepisu prawa Unii wystarczy do stwierdzenia, że nie miało miejsca wystarczająco istotne naruszenie prawa Unii prowadzące do powstania odpowiedzialności państwa członkowskiego. Ostatecznie rezultat taki byłby wiążący dla sądu krajowego i mógłby doprowadzić do zamknięcia dialogu między nim a sądem Unii. W takim przypadku bowiem sąd, który przed skazaniem państwa członkowskiego na wypłacenie odszkodowania chciałby zwrócić się z pytaniem prejudycjalnym aby uzyskać pewność, że jego interpretacja prawa Unii jest właściwa, mógłby skłonić się ku rezygnacji z tego zamiaru. Mówiąc bardziej ogólnie, sam fakt zwrócenia się z pytaniem nie może ograniczać swobody sądu rozpoznającego sprawę co do istoty. To nie w samym pytaniu przedstawionym Trybunałowi, lecz w udzielonej przezeń odpowiedzi sąd krajowy znajdzie tresć, która może być źródłem jego swobodnej refleksji.

29 — Ibidem, pkt 41 i przytoczone tam orzecznictwo.

30 — Zobacz wyrok Brasserie du pêcheur i Factortame, C-46/93 do C-48/93, EU:C:1996:79, pkt 55.

31 — Zobacz wyrok Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo.

32 — Zobacz pkt 66 jego opinii w sprawie Köbler, C-224/01, EU:C:2003:207.

63. Dlatego jestem zdania, że aby zachować mechanizm ustanowiony na mocy art. 267 TFUE oraz fundamentalną rolę sądów krajowych we wdrażaniu prawa Unii, w ramach skargi odszkodowawczej wniesionej w związku z naruszeniem prawa Unii sąd krajowy nie jest zobowiązany do wzięcia pod uwagę faktu, że przedstawienie pytania prejudycjalnego dotyczącego prawa Unii rozpatrywanego w sporze było konieczne do stwierdzenia, że naruszenie tego prawa przez państwo członkowskie miało wystarczająco poważny charakter.

V – **Wnioski**

64. Mając na względzie wszystkie powyższe rozważania, proponuję, aby Trybunał udzielił następujących odpowiedzi na pytania prejudycjalne przedłożone przez High Court:

1) Wykładni art. 16 ust. 2 dyrektywy 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniającej rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylającej dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG należy dokonać w ten sposób, że obywatel państwa trzeciego, który jest współmałżonkiem obywatela Unii, może powołać się, do celów nabycia prawa stałego pobytu, na okres pobytu na terytorium przyjmującego państwa członkowskiego, który dobiegł końca przed transpozycją wspomnianej dyrektywy do porządku prawnego państw członkowskich, nawet jeżeli zostało ustalone, że w czasie trwania tego okresu współmałżonkowie zdecydowali się zamieszkać oddzielnie z innymi partnerami.

2) W ramach skargi odszkodowawczej wniesionej w związku z naruszeniem prawa Unii sąd krajowy nie jest zobowiązany do wzięcia pod uwagę faktu, że przedstawienie pytania prejudycjalnego dotyczącego prawa Unii rozpatrywanego w sporze było konieczne do stwierdzenia, że naruszenie tego prawa przez państwo członkowskie miało wystarczająco poważny charakter.